

one of universal indices of education quality. Author worked out and approved the system of tasks which allows diagnosing the level of communicative competence easily and quickly.

Key words: quality of education, universal criterion, communicative competence, communicative tasks.

Стаття надійшла до редакції 04.07.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 37.0

Ю. В. Кузьменко, Н. В. Слюсаренко

РОЛЬ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

На початку ХХІ століття, коли можна констатувати, що початковий капітал уже розподілено, а звичайні капіталовкладення не мають великого впливу, коли провідну роль відіграє оволодіння інформацією й використання інновацій, поняття „людський капітал” усе частіше використовують не тільки економісти-теоретики, але й фірми, виробництва та державні установи. Сьогодні переорієнтація суспільної думки в напрямку сприйняття теорії людського капіталу стає відправною точкою у формуванні соціально-економічної спрямованості реформ в Україні. Саме цим обумовлена актуальність обраної для даної статті проблеми.

Виникнення і розвиток теорії людського капіталу пов'язані з іменами таких учених, як: Т. Шульц, Г. Беккер, Л. Туроу, Я. Мінсер та ін. Система поглядів, виражених у концепції людського капіталу, перебуває і на сьогодні на стадії розвитку, наукового пошуку. Зокрема, над цим питанням працюють: Ф. Волков, О. Грішнова, С. Дятлова, Г. Євтушенко, В. Куценко, В. Мандибура, Д. Нестерова, К. Сабірьянова, С. Савельєв, А. Чухно та ін.

Мета пропонованої статті: окреслити роль системи освіти у формуванні людського капіталу.

Зазначимо, що становлення нових соціально-економічних відносин, інтеграція нашої країни до Європейського Союзу, входження у світовий освітній простір вимагають накопичення і розвитку сукупного людського капіталу. Крім того, внаслідок економічних, соціальних та політичних перетворень, постійно підвищуються вимоги виробництва до робітників. Нині суспільству потрібен високопрофесійний робітник, який має високий рівень людського капіталу, швидко реагує на зміни науково-технічного прогресу, може реалізувати свій потенціал в умовах ринкової економіки. Отже, чим вищі ці потреби суспільства, тим більш сприятливими мають стати умови для нарощування людського капіталу країни. Пошук шляхів реалізації такої єдності, достатні інвестиції в освіту і здоров'я, збереження

і підвищення ефективності використання людського капіталу України, ось ті глобальні проблеми, які треба вирішувати в першу чергу.

За даними Всесвітнього банку в структурі національного багатства багатьох розвинених країн світу домінує людський капітал, який складає 2/3 від сумарної величини. В Північній та Центральній Америці, Західній Європі та Східній Азії він складає 3/4 національного багатства країн, розташованих у цих регіонах.

Загальна закономірність розвитку науки дедалі все більшою мірою супроводжується об'єднанням зусиль і концентрацією досліджень на проблемі людини.

Сучасний етап розбудови системи освіти України ставить на порядок денний формування творчої особистості, здатної до реалізації свого трудового потенціалу, до нарощення людського капіталу держави. Освітні заклади взяли на себе функцію забезпечення галузей економіки спеціалістами ринкового типу. Вони мають створити умови для подальшого професійного розвитку підростаючого покоління, освоєння та впровадження ним в майбутньому наукових та інформаційних технологій. Перед закладами освіти повстало завдання підготовки молоді до життя в умовах ринкової системи, до конкурентоздатності їхньої робочої сили на ринку праці.

Підґрунтям, на якому формується людський капітал, є структурні зміни в сучасній економіці України. Зрозуміло, що „освіта глибоко інтегрована в економіку, суспільне життя, а її рівень та якість істотно впливає на якість життя та на можливість сталого розвитку суспільства” [1, с. 243].

Інвестиції в освіту людини розглядаються сьогодні як джерело економічного зростання і розвитку суспільства. „Стратегічним ресурсом XXI століття стануть знання і здібності людини їх використовувати”, – вказує Л. Туроу [2, с. 18]. Таку ж думку висловлюють О. І. Волков і К. М. Левківський. Вони підкреслюють, що „людський капітал – найважливіший елемент національного багатства, і інвестиції у нього дають високу віддачу” [1, с. 241]. Тобто можна констатувати, що чим більшими будуть інвестиції в освіту сьогодні, тим більшою буде норма віддачі від таких робітників у майбутньому, тим швидше ми подолаємо кризові ситуації в нашій державі.

Важливо зауважити, що поняття „людський капітал” почало інтенсивно використовуватися в педагогіці. Його застосування надає нові можливості для вивчення різноманітних освітніх проблем, зокрема таких, як: місце і роль освіти в суспільному відтворенні; зміст процесу праці; культура праці як чинник людського капіталу тощо.

Аналізуючи сутність поняття людського капіталу, слід відзначити, що науковці по різному трактують його. Так, О. А. Грішнова вважає, що „людський капітал – це сформований або розвинутий у результаті інвестицій, а також накопичений певний запас продуктивних здібностей

(здоров'я, знань, навичок, мотивацій тощо)”, який „розуміється загалом як сукупність усіх продуктивних рис працівника” [3, с. 58].

Е. Дж. Долан і Д. Є. Ліндсей визначають, що людський капітал виражений у формі інтелектуальних здібностей, які ґрунтуються на основі „формального навчання, освіти або на основі практичного досвіду людини” [4, с. 445]. А тому інвестиції в освіту сьогодні – це запорука стабільності, розвитку та конкурентоспроможності будь-якої країни в найближчому майбутньому.

Лауреат Нобелівської премії Т. Шульц указує, що складовими людського капіталу є „шкільна освіта, навчання на робочому місці і зростаючий запас економічної інформації” [5, с. 64]. Ураховуючи зазначене, всі види витрат (капіталу, вільного часу, втрачених заробітків тощо), які можна оцінити в грошовій чи будь-якій іншій формі, слід розглядати як інвестиції в людський капітал.

С. Дятлов розглядає людський капітал як сформований у результаті інвестицій запас знань, навичок, здібностей, мотивацій, здоров'я, який цілеспрямовано використовується в тій чи іншій сфері суспільного виробництва, сприяє зростанню продуктивності праці і тим самим впливає на зростання доходів (заробітків конкретної людини) [6, с. 83].

Слід зазначити, що людський капітал є єдиним активним капіталом, тоді як усі інші капітали пасивні, бо вони підпорядковуються людині й діють відповідно до її волі. Завдяки цій теорії вкладення в людину стали розглядатися як джерело економічного прогресу не менш важливе, ніж звичайні капіталовкладення, оскільки нарощування людського капіталу – необхідна умова зростання валового національного продукту, зміцнення економіки, стабільності й багатства населення нашої країни.

З огляду на цю позицію, інвестування в інші види капіталу, минаючи людський, виявляються не досить результативними. Інвестиції в людський капітал – це джерело економічного зростання, не менш важливе, ніж капіталовкладення в матеріально-речові фактори виробництва та землю. Якщо українська громада не буде усвідомлено та цілеспрямовано вкладати інвестиції у освіту, вона, безперечно, буде відставати в економічному розвитку від інших держав. У порівнянні з інвестиціями в інші форми капіталу, інвестиції в людський капітал є найбільш вигідними і для окремої людини, і для всього суспільства, тому що дають досить значний за обсягом, тривалий за часом й інтегральний за характером економічний і соціальний ефект.

Важливо підкреслити, що у руслі нашого дослідження основну увагу приділено одній з складових людського капіталу – освіті. Це один із видів інвестицій зроблених людиною на особистісному рівні нарощення людського капіталу. Адже процес формування людського капіталу послідовно проходить кілька етапів:

– етап формування людського потенціалу, що складається з виховання, загальної освіти і фахової освіти;

– етап відтворення й нагромадження індивідуального людського капіталу, на якому людський потенціал трансформується у людський капітал.

Ось чому дошкільна, початкова і середня освіта – це не тільки засоби формування людського капіталу, а також сходинки, з яких починається розвиток особистості, основа для подальшого накопичення цього капіталу.

Загальна та спеціальна освіта покращують якість, підвищують рівень і запас знань людини, а тим самим збільшують об'єм і якість людського капіталу. Без сумніву, саме тому в нашій державі базова середня освіта є обов'язковою, безкоштовною та гарантованою Конституцією України для всіх її громадян. У Законі України „Про освіту” зазначено, що освіта це „основа інтелектуального, культурного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави”, а в державній політиці в галузі освіти її визнано пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного і культурного розвитку суспільства. Завдання розвитку молодого покоління за окресленими напрямками, зокрема нарощення людського капіталу, покладене на усі ланки освітнього простору.

Людський капітал – це не просто сукупність навичок, знань, здібностей, якими володіє людина. Так, Р. В. Яковенко, Р. О. Козенко вважають, що, по-перше, це накопичений запас навичок, знань, здібностей. По-друге, це такий запас навичок, знань, здібностей, який доцільно використовується людиною в тій або іншій сфері суспільного відтворення, і який сприяє зростанню продуктивності праці та виробництва. По-третє, доцільне використання даного запасу у вигляді високопродуктивної діяльності закономірно призводить до зростання заробітків (доходів) працівника. І, по-четверте, збільшення доходів стимулює, зацікавлює людину шляхом вкладень, які можуть стосуватися здоров'я, освіти та ін., збільшити, накопичити новий запас навиків, знань і мотивацій, щоб надалі його знов ефективно застосувати [7].

Знання, уміння, навички, інші продуктивні характеристики, які людина здобуває шляхом навчання, професійної підготовки, підвищення кваліфікації, набуття практичного досвіду, розвитку своїх природних здібностей, є основою для надання цінних виробничих послуг суспільству. По суті, чим досконалішим є людський капітал, виражений рівнем освіти, кваліфікації, знань, досвіду, тим більшими є можливості людини щодо продуктивної високоякісної праці. Таким чином, на цьому рівні людський капітал можна порівнювати з іншими видами особистісної власності (гроші, майно, нерухомість тощо) і називати його особистим чи приватним людським капіталом.

Отже, досліджуючи проблему людського капіталу, освіту необхідно розглядати як основний чинник її нарощування. Необхідність вирішення цієї проблеми викликана насамперед зростаючим значенням цього аспекту для економіки і суспільства в цілому.

Кількісна оцінка внеску освіти у економічне зростання, яка була зроблена провідними науковцями (Т. Шульц, Дж. Кендрік,

П. Самюельсон), показала, що протягом ХХ століття нагромадження людського капіталу випереджало темпи нагромадження фізичного. Наприклад, за розрахунками Е. Денісона, приріст доходу Сполучених Штатів Америки протягом післявоєнного періоду був на 15 – 30 % зумовлений підвищенням освітнього рівня робочої сили [8]. З досвіду розвинених зарубіжних країн ми бачимо, що ставка на інвестиції в освіту є найбільш ефективною стратегією розвитку національної економіки.

Зрозуміло, що формування та нарощування людського капіталу залежать, насамперед, від самих людей, від того, скільки сил і праці вони вкладають у самореалізацію. Але дуже вагомою є також роль державного регулювання інвестиційними процесами, оскільки джерелами внесків у людський капітал постають: держава, недержавні організації, міжнародні фонди, окремі підприємства, домогосподарства, освітні установи. По суті, в ринковому середовищі інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, внаслідок чого створюється прибуток або досягається певний соціальний ефект.

Аналіз сучасного стану фінансування державою освіти України показав, що воно з кожним наступним роком збільшується. Так, в 2004 році видатки Державного бюджету України на освіту становили 18,3 млрд грн, в 2005 – 25,7; в 2006 – 33, 8; в 2007 – 44,3; в 2008 – 60,8; в 2009 – 66,9; в 2010 – 79,8; в 2011 – 80,4 (рис. 1). Упродовж останнього року видатки на освіту збільшилися на 0,6 млрд. грн. [9]. І все ж таки на сьогодні цього недостатньо, оскільки в державі, на жаль, дуже швидко розвиваються інфляційні процеси.

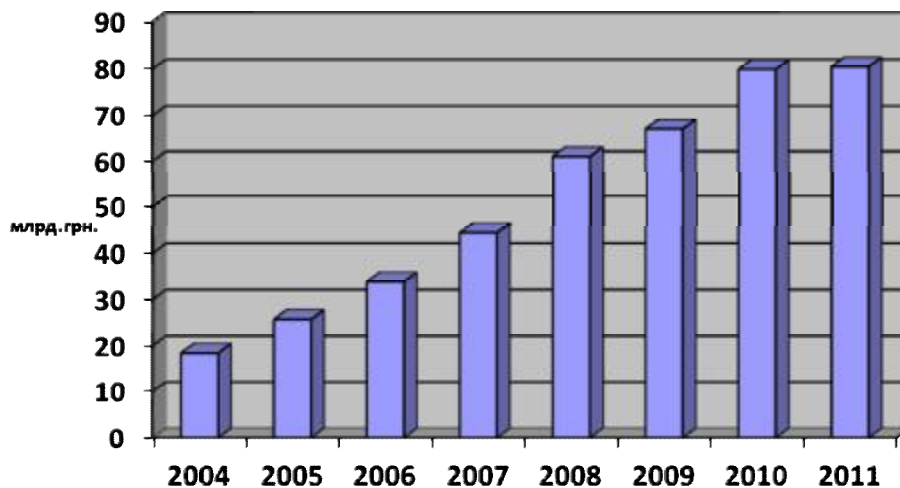

Рис. 1. Видатки Державного бюджету України на освіту (млрд грн)

Наведена вище інформація свідчить про недостатню увагу з боку держави до вирішення питань освітнього характеру, зокрема пов'язаних з нарощуванням людського капіталу.

Разом із тим, як показує досвід провідних економічно розвинених країн світу, інвестування коштів у розвиток освіти з різних джерел повинно здійснюватися стабільно зростаючими темпами (не менше, ніж 8 – 10 % бюджетних коштів країни), що дозволить даному сектору економіки перестати бути виключно затратним та забезпечити високий рівень його конкурентоспроможності на перспективу. Таке фінансування дозволить підвищити існуючий рівень якості науково-педагогічних кадрів та покращити матеріально-технічну базу освітніх установ України. Тому політика держави в цьому напрямку повинна стати окремим, самостійним напрямком регулятивної функції уряду. Водночас підкреслимо і той факт, що в Україні ці процеси дещо гальмуються під впливом економічних, політичних, технологічних, соціальних, екологічних, психологічних та інших криз, які наявні в суспільстві.

Зрозуміло, що формування і розвиток людського капіталу мають відбуватися не лише за рахунок держави, а й за участю підприємств, установ та організацій, які споживають даний капітал у процесі своєї діяльності. Однак на сучасному етапі ця частка інвестицій в освіту в загальному обсязі інвестицій в основний капітал є дуже низькою. А тому нестача держбюджетних коштів для розвитку освіти сьогодні компенсується за рахунок приватних інвестицій і самих студентів, і їхніх сімей, адже сучасна освіта вийшла із сфери традиційного розподілу ресурсів і перетворилася у великий бізнес.

Таким чином, окреслюючи роль системи освіти у формуванні людського капіталу, треба констатувати, що:

- освіта є основним видом інвестування у людський капітал;
- освіта забезпечує умови для формування молодого людини як особистості та професіонала у обраному напрямку навчання та подальшої праці;
- головною задачею освіти є забезпечення попиту підприємств всіх видів діяльності та форм власності достатньою численністю молодого покоління працівників необхідного професійно-кваліфікаційного рівня.

Підкреслимо також, що після визнання та поширення теорії людського капіталу освіта перестала сприйматися як галузь невиробничого споживання. Нині вона трактується як інвестиції в один із видів людського капіталу, які не лише приносять прямі економічні і соціальні прибутки його власникові, а й стимулюють економічне зростання держави загалом.

Подальші напрямки наукового дослідження можуть бути пов'язані із висвітленням шляхів формування освітньої складової людського капіталу спеціалістів певного фаху.

Список використаної літератури

1. Волков О. І. Проблеми вищої професійної освіти України / О. І. Волков, К. М. Левківський // Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України. Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні. –

Харків : ОВС, 2002. – Ч. 2. – С. 240 – 254. **2. Дергачев В. А.** Геоэкономика (Современная геополитика) : учебник для вузов / Володимир Олександрович Дергачов. – Киев : ВИРА-Р, 2002. – 512 с. **3. Грішнова О. А.** Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / Олена Антонівна Грішнова. – К. : Т-во „Знання”, КОО, 2001. – 254 с. **4. Долан Э. Дж.** Микроэкономика / Э. Дж. Долан, Д. Е. Линдсей. – СПб, 1994. – 448 с. **5. Shultz T.** Investment in Human Capital / T. Shultz. – N.Y. ; L., 1971. **6. Дятлов С. А.** Основы теории человеческого капитала / С. А. Дятлов. – СПб : Изд-во СПбУЭФ, 1994. – 160 с. **7. Яковенко Р. В.** Проблеми та перспективи розвитку людського капіталу [Електронний ресурс] / Р. В. Яковенко, Р. О. Козенко // Наукові праці КНТУ. Економічні науки, 2010, вип. 17. – Режим доступу : http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/stat_17/67.pdf **8. Denison Edward F.** The sources of economic growth in the United States and the alternatives before us. – N.Y., 1962. **9. Фінансування освіти** // Освіта України. – 10 серпня 2007. – № 59.

Кузьменко Ю. В., Слюсаренко Н. В. Роль освіти у формуванні людського капіталу

У статті окреслено роль освіти у формуванні людського капіталу. Визначено, що освіта є фундаментальним видом інвестування у людський капітал; що вона забезпечує умови для формування молодого людини як особистості та професіонала у обраному напрямку навчання та подальшої праці; що, її головною задачею є забезпечення попиту підприємств всіх видів діяльності та форм власності достатньою чисельністю молодого покоління працівників необхідного професійно-кваліфікаційного рівня.

Ключові слова: освіта, людський капітал, інвестиції, фінансування системи освіти.

Кузьменко Ю. В., Слюсаренко Н. В. Роль образования в формировании человеческого капитала

В статье раскрыта роль образования в формировании человеческого капитала. Определено, что образование является фундаментальным видом инвестиций в человеческий капитал; что оно обеспечивает условия для формирования молодого человека как личности и профессионала в избранном направлении обучения и дальнейшем труде; что его главной задачей есть обеспечение спроса предприятий всех видов деятельности и форм собственности достаточным количеством молодой генерации работников необходимого профессионально-квалификационного уровня.

Ключевые слова: образование, человеческий капитал, инвестиции, финансирование системы образования.

Kuzmenko Yu. V., Slyusarenko N. V. An Education Role in Formation of the Human Capital

The education role in formation of the human capital is discussed in the article. It is defined that education is a fundamental type of investments into the human capital; it provides conditions for formation of the young man as person and professional in the chosen direction of training and further work; its main task is included in providing demands of the enterprises of all kinds of activity and forms of ownership with sufficient quantity of young generation workers who have necessary professional and qualification level.

Key words: education, human capital, investments, education system financing.

Стаття надійшла до редакції 04.07.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 378:37.014.6

А. В. Михацька

ЯКІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЯК ГОЛОВНА ВИМОГА РИНКУ ПРАЦІ

Проблема забезпечення якості вищої освіти набуває все більшого значення, адже в умовах конкурентної боротьби саме якість стає основним показником життєздатності організації. Якість професійної підготовки у вищій школі виступає одним з ключових понять щодо оцінки ефективності освітнього процесу, а його рівень фактично характеризує успішність діяльності вищого навчального закладу в цілому. Досить актуальною постає й проблема розвитку освіти випереджального неперервного характеру, оскільки якісна вища освіта разом з наукою мають відігравати вирішальну роль у соціальних і економічних процесах країни. Останнім часом на національному та регіональному рівнях значно посилилася увага до врахування думки роботодавців щодо підвищення якості підготовки фахівців з вищою освітою. Але процес такого залучення потребує узгодження з іншими вимогами.

У цьому контексті зазначимо, що питання якості освіти є багатоаспектним і проблемі її підвищення присвячено значну кількість наукових робіт. Серед широкого кола сучасних дослідників можна відзначити публікації О. Бажановської, Я. Болубаша, В. Бондаря, В. Вікторова, Г. Дмитренка, І. Зязюна, М. Кларіна, В. Кременя, В. Лозової, В. Лугового, А. Майорова, А. Мойсеєва, В. Огнев'юка, М. Поташника, О. Субетто, Є. Хрикова, В. Якуніна та ін.

На підставі аналізу різних дослідницьких позицій можна констатувати, що в науковому середовищі немає єдиної думки щодо визначення поняття якості освіти. Узагальнення поглядів науковців, які досліджували цю проблему, дозволяє визначити якість освіти як